

КРЕДИТНО-ВАРІАНТНА ТЕХНОЛОГІЯ КРЕАТИВНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

Наукові праці МАУП, 2012, вип. 4(35), с. 228–232

Досліджуються технології креативного мислення як засобу формування майбутніх, сучасних вчителів.

Інноваційна за змістом і характером динаміка світових тенденцій розвитку вищої освіти, орієнтованої на креативну особистість, вимагає від України вибору випереджувальної моделі подальшого розвитку педагогічної освіти та переходу до нових моделей підготовки майбутнього вчителя. Інновації стають тим механізмом, який дає змогу здійснити процес випереджувального розвитку вищої педагогічної освіти та забезпечити можливість вільного розвитку суб'єктів навчального процесу, право вибору майбутнім учителем власної концепції педагогічної праці.

Результати емпіричного аналізу дають підстави стверджувати, що педагогічна діяльність вимагає від вчителя компетентного та нестандартного вирішення ситуацій, пов'язаних із навчанням та вихованням дітей, які неможливо розв'язати за допомогою лише норми або алгоритму дії, вони є сферою прояву творчих можливостей і креативного педагогічного мислення. Але більшість учителів вважає, що такі рішення приймаються на основі заданих дидактико-методичних схем та чинних стереотипів шкільної практики, і, як наслідок, не містять відповідної аналітичної діяльності вчителя та творчо-індивідуального підходу до прийняття педагогічного рішення. Тому можна стверджувати, що формування креативного мислення майбутнього вчителя пов'язане з пошуком нових підходів до професійно-педагогічної підготовки студентів.

У результаті проведеного аналізу існуючих підходів до створення креативного мислення

можна дійти висновку, що для теоретичного обґрунтування процесу розвитку креативного мислення студента необхідні технології, які можуть забезпечити особистісний і професійний розвиток і саморозвиток особистості, професійну мобільність, оригінальність, гнучкість і продуктивність мислення, тому важливими для цього можуть бути такі технології:

а) технологія проблемного навчання, яка є заснованою на конструюванні знань, розвитку активності й свідомості, самостійності студента, вихованні творчого підходу в професійній діяльності;

б) особистісно-орієнтовані технології навчання, головною ідеєю яких є спрямованість на цілісний розвиток особистості, у тому числі на її інтелект;

в) кредитно-модульна технологія, основними принципами якої є принципи гуманізації, демократизації, модульності, індивідуалізації, диференціації, інтеграції.

Аналіз педагогічної літератури щодо формування креативного мислення у студентів забезпечує можливість обґрунтувати положення, які розкривають роль суб'єктності студента в процесі розвивального навчання:

1) засвоєння студентами професійних знань-умінь-навичок з метою освіти перетворюється у засіб формування креативного мислення, яке відбувається в процесі співробітництва викладача й студента;

2) студент стає суб'єктом власного розвитку, розглядається як самодостатня особис-

тість, професійна роль викладача полягає у створенні умов для організації процесу саморозвитку студента і самого себе;

3) стандартна репродукція студентами визначеного мінімуму предметних знань-умінь-навичок змінюється на проектування та організацію власного освітнього середовища, спрямованого на розкриття творчих можливостей, саморозвитку їх у пізнавальній сфері [1].

Отже, методологічні основи побудови системи формування креативного мислення майбутнього вчителя включають такі ідеї: спрямованості освітнього процесу на формування креативного мислення як ключової компетентності майбутнього вчителя; створення умов для забезпечення єдності розвитку та саморозвитку творчого мислення студента; орієнтації пізнавально-творчого процесу на засвоєння культурних цінностей як змістової основи формування креативної особистості; створення психологічної єдності суб'єктів навчально-пізнавального процесу; організацію спеціальної роботи із вибору різних форм і методів навчально-пізнавальної діяльності студентів, які сприяють активізації їх мислення; визначення результатів проведеної роботи щодо рівня розвитку креативного мислення студента — майбутнього вчителя.

Усе сказане дає можливість розробити модульно-варіантну технологію навчання, обґрунтувати педагогічні умови формування креативного мислення, обробити результати аналізу їх експериментальної перевірки.

Мета технології, що пропонується, — формування креативного мислення як ключової компетентності майбутнього вчителя. Вихідні позиції такої технології включають спрямованість на гуманістичну парадигму освіти; особистісну орієнтацію розробленої технології; розвивальний характер навчання; єдність технологічності і змісту.

До основних принципів модульно-варіантної технології креативного мислення належать такі:

- принцип суб'єктності учасників навчального процесу;
- диференціація за вільним вибором варіанта навчання, форм контролю і ди-

ференціація в часі (у межах вивчення курсу);

- варіативність змісту педагогічних дисциплін;
- модульна побудова процесу навчання на основі таких дидактичних правил: а) модульна програма має звільнити педагога від суто інформаційної функції викладання; б) модульна програма має створити умови для спільного вибору педагогом і студентом оптимального шляху навчання; в) педагог у процесі модульного навчання делегує певні функції педагогічного управління модульній програмі;
- принцип спільнопродуктивної діяльності учасників навчального процесу.

Такий підхід до навчання вимагає перебудови навчальної програми, розробки всіх курсів за трьома змістовими варіантами. З цією метою має бути розроблений “Навчально-методичний комплект для модульно-варіантного навчання з педагогічних дисциплін”, спрямований на розвиток креативного мислення студентів. Програма такого навчання передбачає обов'язкову самостійну роботу студента з кожної теми лекційного і семінарського заняття на основі вільного вибору студентами варіанта навчання. У кожному варіанті передбачається кілька завдань однакової складності для вибору за інтересами. Таким чином забезпечуватиметься диференціація за вільним вибором, а також надаватиметься можливість кожному студенту виявити свої креативні здібності.

Можна запропонувати студентам три основні варіанти навчання на основі загальної обов'язкової програми: перший варіант підготовки (основний) передбачає репродуктивну діяльність студента на основі вивчення теоретичних питань теми; другий варіант (підвищеної складності) вимагає частково пошукову діяльність у підборі літератури, її вивченні, виконанні відповідних завдань тощо; третій варіант (креативний), передбачає вирішення творчих задач, виконання завдань дослідницького характеру, які включали в себе порівняння різних поглядів, вивчення ідеї у її розвитку, написання есе, творів-роздумів тощо.

Основним критерієм виокремлення названих рівнів обрано рівень проблемності. При цьому поняття “рівень проблемності”, який запропонував М. Махмутов, відображає зміст навчального матеріалу, наявність у ньому навчальних проблем різної складності. Рівень проблемності можна визначити за допомогою двох показників: складністю проблемних задач, питань, завдань (з урахуванням їх кількості і якості) та співвідношенням трьох основних (за змістом навчального завдання) типів самостійних робіт студентів: а) репродуктивного; б) частково-пошукового; в) творчого [2].

Варіанти навчання виокремлюються умовно, тому і в другому, і в третьому варіанті частково функціонує репродуктивна діяльність. Такий підхід стимулює перехід більшості студентів від основного до більш складних варіантів розв’язання інтелектуальних задач. При цьому, перший варіант має залишатися своєрідною основою, яка визначала б зміст обов’язкових знань із кожної теми курсу.

Будь-яка система освіти формує у студентів певний тип мислення. Найперспективнішим шляхом розумового розвитку молоді є вивчення умов розвитку типу мислення, який проектується системою традиційної освіти, вивчення умов формування у студентів рефлексивного, креативного мислення. До цих умов можна віднести:

1. Забезпечення практично-професійної спрямованості процесу формування креативного мислення майбутнього вчителя на засадах компетентнісного підходу.

Креативне мислення розглядається у цій позиції як ключова компетентність майбутнього вчителя. Водночас, креативне мислення майбутнього вчителя є інтегральним утворенням, що поєднує певний комплекс знань, умінь та ставлень, який формується протягом засвоєння всього змісту педагогічної освіти і дає змогу студенту розуміти, тобто ідентифікувати та оцінювати в різних контекстах проблеми, що є характерними для педагогічної діяльності.

Формування означеної компетентності в процесі вивчення педагогічних дисциплін

має бути побудоване як процес розв’язання педагогічних задач. У змісті компетентності креативного мислення студента визначаються процесуальні й результативні показники. У процесуальній компоненті виокремлюються три блоки: 1) цілепокладання в педагогічній діяльності; 2) мотивування навчальної діяльності; 3) інформаційна компетентність майбутнього вчителя; 4) розробка програм педагогічної діяльності та прийняття педагогічного рішення; 5) компетенції в організації навчальної діяльності; 6) особистість майбутнього вчителя. У результативній — “новітні базові навички” як єдність знань, умінь, навичок і ставлень. Таким чином, програма включає сукупність об’єктивно необхідних для майбутньої педагогічної діяльності знань і умінь, комплекс педагогічних задач та показники розвиненості компетентності креативного мислення майбутнього вчителя.

2. Організація педагогічної рефлексії та мотиваційної спрямованості студентів на креативну самореалізацію відповідно до принципів особистісно орієнтованого та суб’єктного підходів.

У цьому варіанті розробляється методика формування креативного мислення через організацію педагогічної рефлексії, яка передбачає зміну ролі викладача в освітньому процесі. Він стає не стільки трансформатором змісту педагогічних дисциплін, скільки суб’єктом процесу педагогічної творчості, який створює дидактичні умови розвитку креативного мислення студента, його творчої індивідуальності.

Здійснення рефлексії вимагає від студента усвідомлення себе суб’єктом власної пізнавально-творчої діяльності, суб’єктом саморозвитку.

Для цього потрібне створення рефлексивного середовища: для розвитку мислення — це створення проблемно-конфліктних педагогічних ситуацій; у діяльності — установки на співпрацю, а не на конкуренцію; у спілкуванні — це процес спільного пошуку.

Взаємодія студентів як суб’єктів співтворчості в цьому аспекті пов’язується не стільки із взаємообміном досвідом і знаннями, скільки впливом на розвиток творчої особистості

іншого, тобто кожен стає каталізатором для розвитку іншого.

Для студентів, як суб'єктів розвитку креативного мислення, кожна педагогічна знахідка, кожен випадок педагогічної інновації стає лише поштовхом для переходу до пошуку нових інновацій, а не кінцевою істиною.

Методика формування рефлексії у студентів передбачає виокремлення трьох рівнів її організації залежно від конкретного рівня досягнення: об'єктний, рівень завдань і проблемний [3]. Залежно від цих рівнів визначаються характерні для кожного рівня вектори розвитку, умови і механізми переходу з рівня на рівень. Отже, педагогічна рефлексія, як умова розвитку креативного мислення, може здійснюватися в різних інтелектуальних системах групового, діалогічного та індивідуального розв'язання пізнавальних проблем та педагогічних задач.

Для організації мотиваційної спрямованості студентів до творчої самореалізації у навчально-пізнавальній діяльності потрібно моделювати не лише умови творчого завдання, а й умови творчої діяльності [4]. Запропонований студентам навчально-методичний комплект для модульно-варіантного навчання з педагогічних дисциплін дає змогу кожному студенту вільно визначити свій варіант навчання на семестр, свій особистий темп подачі творчих робіт, врахувати власні можливості і здібності.

В узагальненому вигляді методика організації мотиваційної спрямованості студентів характеризується такими елементами:

а) спрямованість на вивчення і розвиток мотивації досягнення в ситуаціях розв'язання творчих завдань, коли не впливають будь-які інші мотиви й результати діяльності не мають для студентів інших наслідків, крім безпосередньої самооцінки на професійну компетентність у зв'язку з успіхом або невдачею діяльності;

б) акцентування уваги та привабливості самої діяльності досягнення, тобто мотивуючий вплив зведений винятково до очікування ефективної самооцінки після успіху або невдачі у виконанні професійно спрямованих

творчих завдань; використання інших стимулюючих засобів заборонялося;

в) забезпечення об'єктивної імовірності успіху, а саме, творчі завдання мають відповідати креативним можливостям студентів.

3. Забезпечення активно-креативного типу засвоєння знань засобами проблемного, евристичного та контекстного навчання.

Цей тип засвоєння знань відповідає сутності креативного педагогічного мислення як процесу, спрямованого на відкриття нових шляхів реалізації пізнавальних і практично-педагогічних проблем. Процес мислення при цьому набуває своїх суто творчих характеристик: самостійності (реалізація алгоритмів або дія відповідно до запропонованого інваріантного методу), інсайтності (неочікуваності моменту відкриття принципу вирішення), конфліктності (відчуття напруги пошуку) тощо [5].

Активно-креативний тип засвоєння знань передбачає діяльність, вільну від жорстких меж. Це означає, що креативне мислення і педагогічна творчість є виявленнями певної свободи, яка забезпечувалася вільним вибором варіанта навчання, а також вільним графіком термінів виконання завдань. Особлива увага при цьому приділяється забезпеченню процесу креативного мислення педагогічними знаннями, які надають креативним продуктам студентів професійної спрямованості.

У результаті можна зробити висновок, що креативному мисленню відповідає лише активно-креативний тип засвоєння знань. З огляду на це необхідно запропонувати і впровадити у практику принципово новий підхід до вивчення педагогічних дисциплін у педагогічному ВНЗ: у змісті, формах і методах навчання має бути реалізовано ідею пошуку шляхів до нешаблонного, креативного мислення, його оригінальності й незалежності.

Отже, слід підкреслити, що креативне мислення є міждисциплінарною, інтегрованою науковою категорією, зміст якої відображає спосіб самобуття людини: саме у творчості, креативності індивід стверджується, формує, відтворює і розвиває себе як особистість. Творчість доступна кожному і може бути поширена на будь-який вид діяльності.

Передусім це стосується педагогічної діяльності. Психологічний рівень обґрунтування процесу формування креативного мислення майбутнього вчителя ґрунтується на розумінні його як розумового процесу, спрямованого на вирішення певного завдання або проблеми, який приводить до пізнавально-творчих результатів (оригінальності, новизни ідей, суджень). Психологічний механізм процесу креативного мислення майбутнього вчителя ґрунтується на розумінні його як динамічної (процесуальної) характеристики, якій властива структурно-рівнева природа.

Нині, на жаль, у процесі традиційного навчання у вищій школі шляхом опосередкованого впливу креативне мислення майже не формується. Цій проблемі в процесі університетської підготовки майбутнього вчителя не приділяється належної уваги, і в результаті — майбутні вчителі не підготовлені до вирішення сучасних складних та нестандартних завдань навчання і виховання учнів, які вимагають використання креативного педагогічного мислення як ключової компетентності студента, високого інтелектуально-творчого потенціалу, педагогічної рефлексії та мотивації творчого самовдосконалення, креативності у прийнятті педагогічних рішень. Причина цього явища полягає в орієнтації на традиційне розуміння ролі особистості майбутнього фахівця в процесі професійно-педагогічного навчання, і як наслідок — відсутність у студентів розуміння себе як активного суб'єкта власної пізнавально-творчої діяльності, неу-

свідомленості перспектив особистого професійного самовдосконалення, слабка здатність до проектування власного професійного розвитку як системи педагогічного цілепокладання, рефлексії як формування творчої особистості. У вивченні педагогічних дисциплін має місце орієнтація на репродуктивні схеми здобуття знань та педагогічних умінь, слабка спрямованість на моделювання сучасного навчально-виховного процесу на основі інноваційних професійно-педагогічних цінностей та педагогічної рефлексії, самостійну постановку й вирішення педагогічних завдань навчання і виховання учнів, що вимагає розвинутого креативного мислення майбутнього фахівця. Тому дуже актуальною є робота, що спрямована на розробку сучасної концепції і технології формування креативного мислення майбутніх учителів.

Література

1. Акімова О. В. Теоретико-методичні засади формування творчого мислення майбутнього вчителя в умовах університетської освіти: Монографія. — Вінниця: Вінницька міська друкарня, 2007. — 352 с.
2. Махмутов М. И. Теория и практика проблемного обучения. — Казань, 1972. — 365 с.
3. Бакшаева Н., Вербицкий А. Психология мотивации студентов. — М.: Логос, 2006. — 314 с.
4. Ляудис В. Методика преподавания психологии. — М.: УРАО, 2000. — 128 с.
5. Оконь В. Основы проблемного обучения. — М.: Просвещение, 1968. — 208 с.

Розглянуто принципи кредитно-варіантної технології, умови її здійснення і роль педагогічної рефлексії в процесі створення креативного мислення у студентів.

Рассмотрены принципы кредитно-вариантной технологии, условия ее осуществления и роль педагогической рефлексии в процессе создания креативного мышления у студентов.

The author examines the principles of the credit-variant technology, the conditions for its implementation and the role of pedagogical reflection in the making of creative thinking among students.

Надійшла 14 червня 2012 р.